

Вісімдесят років тому: «Совети виступили»

Ведучий рубрики **Микола МАНЬКО**, директор Державного історико-культурного заповідника м. Острога

Головнокомандувач збройних сил Польщі маршал Едвард Ридз-Смігли писав «Совети виступили. Наказую загальний відступ найкоротшими шляхами до Румунії чи Угорщини. З більшовиками в боротьбу не вступати, тільки в разі атаки з їхнього боку або спроби роззброєння. Завдання Варшави та міст, що мають боротися проти німців, залишаються незмінними».

Приблизно о 4 годині ранку 17 вересня 1939 р. Північна армійська група комдива І. Советнікова перейшла радянсько-польський державний кордон на фронті завширшки 230 км від Олевська на півночі, до Славути на півдні. Війська групи наступали у трьох напрямках. Зокрема, Восьмий стрілецький корпус комдива Й. Рубіна (44-а стрілецька дивізія комбрига О. Виноградова і 81-а стрілецька дивізія полковника С. Кондрусева) разом з 36-ю танковою бригадою комбрига М. Богомолова наступали на Острог, Здолбунів і Дубно. У перші години операції з'єднання корпусу зустрілися з польськими прикордонними батальйонами «Гоща» і «Острог», що майже не чинили збройного опору й потрапили в полон. Швидко усунувши прикордонну охорону, радянські війська розгорнули наступ у західному напрямі, але через

слабку підготовку резервів, котрі становили значний відсоток особового складу, до кінця дня виконали своє найближче завдання. До того ж значні труднощі радянських військ виникли під час подолання річок Вілія та Горинь. Стрілецький корпус і танкова бригада роззброїли чимало польських військових ешелонів на станціях Острог, Здолбунів, Озеряни, Мирогоща, Івачково та Мізоч. Лише в останньому випадку (тобто в Мізочі) поляки відкрили вогонь, убивши одного й поранивши трьох червоноармійців. Загалом 17 вересня на острозько-дубенському напрямі, за різними даними було полонено від півтори до трьох із половиною тисяч польських вояків.

Усупереч поширеній думці, в цей вересневий день 1939 р. кордон, що ділив українські землі, не зник, а залишався на надійному замку. Аж до червня 1941 р. зберігалися радянські прикордонні застави і загородження. Здобути пропуск для переходу кордону простим смертним було дуже важко.

Так, навесні 1941 р. горіло Заріччя – куток с. Вілії, що в 1921 р. опинився на радянській стороні міжвоєнного кордону. Вілійські добровольці-пожежники (стражаки, як їх називали за Польщі) з ходу переманули річку, але їх пожежний віз зупинили закриті ворота. «Відкривай!!!» – вимагали вілійці від радянського начальника прикордонної застави. «Не можу! Не маю права!» – почули

вони від нього. «Відкрива-ай!!! Мать...!». Заблестіли сокири вілійців, і одна секція «заплетки» завалилася на землю. Через пролом промчалася рятувати земляків – радянських громадян із Заріччя, 20 років відділених кордоном, пожежна колісниця вілійських стражаків. Під час цієї сцени начальник застави – живе втілення сталінського режиму – закам'янів, побачивши справжню народну ініціативу, пов'язану з величезним ризиком. «Гори все, але хай живе порядок!», – цей принцип йому, звичайно, був ближчий. А міг би і стріляти...

Цей епізод узятий із видрукуваних у 2007 р. невеликим тиражем мемуарів Бориса Бульбінського – уродженця с. Вілія, сина завідувача місцевої сільської школи, а пізніше – довголітнього політв'язня радянських таборів, що після звільнення проживає в Острозі. Коментуючи цей епізод, автор мемуарів зазначає, що нова влада не випадково всіляко перешкождала контактам «западенців» (навіть якщо вони цю владу радо зустріли і підтримали) із «східняками». «Западенці» були сміливими, ініціативними, схильними до самоуправління, охопленими ентузіазмом, ідейними. «Східняки» були залякані, задавлені, похмурі, і дивилися на нас як на дурнів. Мовляв, почекайте, почекайте, ще потанцюєте. Мене це спочатку дивувало, але поступово я дізнався про голод, про репресії, і мені все ставало зрозуміло». ■